

11. Самохін В.П. Злочини проти довкілля : проблеми визначення родового об'єкта. Вісник Академії адвокатури України. 2011. № 1. С. 84-88.

12. Корнякова Т.В. Об'єкт посягання та система злочинів у сфері навколишнього природного середовища. Право України. 2009. № 2. С. 121-134.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-114>

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧАСУ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ

Борисов Станіслав Сергійович

*аспірант Київського університету
інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0009-0001-9266-9988>*

Час як ознака об'єктивної сторони кримінального правопорушення в значній мірі визначає зміст предмета доказування, форми здійснення якого закріплені в кримінальному процесуальному законі і розробляються кримінально процесуальною наукою [1, с. 114; 2, с. 82-83].

Аналіз тлумачення терміну «час» дає можливість виокремити з них дещо позитивне: 1) час – це міра тривалості всього того, що відбувається, здійснюється; 2) час вчинення кримінального правопорушення – момент в якій злочинець вчинив кримінально каране діяння; 3) час – це пора дня, року, доби; час – це тривалість чого-небудь, вимірювана секундами, хвилинами, годинами; 4) певний момент, в який відбувається що-небудь (весна, літо, осінь, зима) [2, с. 81-84; 3, с. 1594; 4, с. 386-387].

Тому, постає питання, що вважати часом вчинення кримінального правопорушення: час вчинення діяння, чи час настання наслідків? В юридичній літературі висловлені різні точки зору що до цього: 1) А.А. Вознюк зауважує, що «час вчинення злочину є важливою категорією кримінального права, оскільки необхідний для:... 2) визначення моменту закінчення злочину;...» [5, с. 258-262]; 3) Р.В. Верша запевняє, що «час вчинення злочину – це означений у законі проміжок часу, протягом якого може бути вчинено злочин»

[6, с.117]; 4) М. І. Панов під часом вчинення кримінального правопорушення розуміє «певний відрізок (проміжок) часу, протягом якого вчиняється суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки» [7, с. 117]. «В статтях Особливої частини КК час вчинення злочину зустрічається досить рідко. Так, деякі статті містять вказівку на вчинення злочину у воєнний час (стст. 56, 257 КК), або в заборонений час (ст.161,162 КК). У більшості випадків вчинення діяння у воєнний час утворює кваліфікуючий або особливо кваліфікуючий склад злочину (наприклад п. «б» ст. 236, п. «б» ст. 239, п. «б» ст. 232, п. «в» ст. 240, п. «е» ст. 244 КК та ін.)» (КК 1960 р.) [7, с.114]; 5) О.О. Дудоров стверджує, що «час – певний часовий період, протягом якого вчинюється кримінальне правопорушення» [8, с. 181]. 6) В.К. Матвійчук заявляє, що «час вчинення злочину – це час доби, року, неділі, місяця, конкретний період, коли відбувається подія злочину» [2, с. 158]; 7) В.К. Гришук стверджує, що «час вчинення злочину – це час вчинення особою передбаченої кримінальними законами дії або бездіяльності (ч. 3 ст. 4 КК України)» [9, с. 245]; 8) П.Л. Фріс наголошує, що «час вчинення злочину – це відповідний проміжок часу, протягом якого вчиняється злочинне діяння і в ряді випадків настають передбачені законом шкідливі наслідки» [10, с. 139]; 9) М.Й. Коржанський стверджує, що «час вчинення злочину – це така ознака об'єктивної сторони, яка позначає, коли злочин було вчинено або, що одне й те саме, коли законом заборонено чинити такі дії» [11, с. 207]; 10) Ф.Г. Бурчак переконаний, що «під часом вчинення злочину закон звичайно розуміє не просто певний час доби, або року, а конкретний період, коли відбуваються якісь події, які можуть обтяжувати або пом'якшувати кримінальну відповідальність. У цьому визначенні вірно підмічений зв'язок часу з подіями соціального характеру, але за своїм змістом це визначення ширше того поняття, яке він пояснює, оскільки в ньому міститься інформація і про обставину вчинення злочину. Уявляється, що час виступає в якості ознаки складу злочину лише тоді, коли він указаний в законі в розумінні тієї або іншої частини року, місяця, тижня або доби, наприклад «заборонений час як ознака складу злочину, передбаченою ст. 161 КК 1960 р.» [12, с. 134]; 11) В.П. Діденко, В.С. Ковальський, М.М. Титов стверджують, що «час вчинення злочину – це конкретний період, під час якого може бути вчинено злочин» [13, с. 61]; 12) М.І. Бажанов зазначає що «час вчинення злочину – це певний проміжок часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки» [14, с. 57].

В українській кримінально-правовій доктрині існує думка, що «час вчинення злочину – це певний часовий період, протягом якого був вчинений злочин (кримінально-правове значення ця ознака має лише у випадках, коли вона передбачена у диспозиції відповідної статті

Особливої частини КК)» [15, с. 53]. Крім того, часом вчинення кримінального правопорушення є час вчинення діяння і це положення відповідає принципу суб'єктивного інкримінування. Юридичною основою такої норми є те, що суб'єктивне ставлення особи до своїх вчинків і дій пов'язано із законом, що діяв на час вчинення дії чи бездіяльності, це одночасно стосується необережних кримінальних правопорушень, позаяк суспільна небезпека особи виявляється і тоді, коли вона, передбачаючи можливість настання суспільно небезпечних наслідків, самовпевнено розраховує на їх попередження, і тоді, коли вона, хоч і не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків, але при необхідній уважності та завбачливості мала та могла їх передбачити [1, с. 114; 2, с. 82-83].

Водночас принципу суб'єктивного інкримінування відповідає і положення, згідно з яким, «якщо свідомістю особи, що вчинила злочинні дії, охоплювалося настання наслідків у момент набрання чинності більш суворим законом, то часом вчинення злочину, буде час настання наслідків (при цьому вирішальне значення має те, що особа зробила все від неї залежне для настання цих наслідків і немає значення чи мала особа можливість запобігти настанню наслідків)» [2, с. 81-84]; 2) М.Н. Блум вважає, що «в злочинах, де результат віддалений у часі від діяння, що його викликало, часом вчинення злочину буде час вчинення самого діяння, що створює об'єктивну сторону конкретного злочину» [2, с. 81-84; 16, с. 2-15].

У ч. 3 ст. 4 КК України також зазначається, що «часом вчинення кримінального правопорушення визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності» [17].

Натомість законодавець вже в ст. 4 КК України визнає, що підставою кримінальної відповідальності є лише елементи об'єктивної сторони – діяння, тобто дії (бездіяльності), що є протиріччям між двома нормам ч. 3 ст. 4 та ч. 1 ст. 2 КК України.

Слід погодитися з думкою, що є в юридичній літературі, що названа вище позиція була запозичена з німецького кримінального права, де більшість злочинних діянь передбачених Особливою частиною КК, носять так званий «матеріальний характер», тобто в ознаки складів відповідних злочинів (за німецьким кримінальним законодавством) вже включені певні наслідки, а тому вчинення суспільно небезпечної дії, яка ще не дала наслідків, не містить усіх ознак складу кримінального правопорушення. У цьому випадку можна говорити тільки про замах на кримінальне правопорушення [17].

А.А. Музика приводить наступні приклади часу вчинення кримінального правопорушення: 1) як «необхідну ознаку основного складу злочину називає (наприклад, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів –

ст. 117 КК; час виконання робіт з підвищеною небезпекою – ст. 272), в інших – як кваліфікуюча ознака (напр., самовільне залишення військ, частини або місця служби карається більш суворо залежно від тривалості відсутності військовослужбовця строк, служби – ч. 2 і 3 ст. 407). Ч. в. з. може впливати на ступінь сусп. небезпеки посягання. Так, учинення хуліган, дій (ст. 296) під час проведення масових заходів підвищує ступінь сусп. небезпеки вчиненого, і ця обставина повинна враховуватися при індивідуалізації покарання. ... Ч. в. з. має значення для: встановлення наявності або відсутності ознак перевищення меж необхідної оборони ... Ч. в. з. визначається незалежно від часу настання суспільно небезпечних наслідків злочину. Якщо, напр., убивство було вчинено шляхом отруєння, то Ч. в. з. буде конкретний час доби, коли винним введена отрута в організм потерпілого, а не момент смерті потерпілого, що настала кілька діб потому. У випадках, коли закон описує злочин як ряд взаємопов'язаних дій, Ч. в. з. буде день вчинення останньої з необхідних дій. Якщо злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного (напр., його затримав гр-нин під час замаху на злочин), момент невдалого злочин, посягання і буде Ч. в. з. Для співучасників злочину (виконавця, організатора, підбурювача, пособника), котрі діяли в різний час, Ч. в. з. визначається окремо з урахуванням часу виконання ними своїх ролей у спільному вчиненому злочині, діянні» [18, с. 386-387]. 2) В.Р. Вереща звертає увагу на наступні приклади часу вчинення кримінального правопорушення, як: «перешкоджання здійсненню виборчого права (ст.157 КК України), неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів (ст. 158 КК України), порушення таємниці голосування (ст. 159 КК України) можуть бути вчинені під час проведення виборчої кампанії. Вчинення багатьох злочинів у воєнний час, надає таким злочинам кваліфікованого або особливо кваліфікованого виду» [6, с.117-118]; 5) М.В. Володько наполягає на тому, що «таким часом вчинення злочину, передбаченого ст. 272 КК, є час виконання робіт із підвищеною небезпекою; самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю під час бою (ст. 429 КК) [15, с. 98]; часом вчинення опору представникові влади – час виконання ним службових обов'язків (ч. 1 ст. 342 КК)» [15, с. 98].

Таким чином, підводячи підсумки нашого дослідження часу як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони того чи іншого кримінального правопорушення, передбаченого конкретними статтями Особливої частини КК України, можна констатувати, що час вчинення кримінального правопорушення визначається в таких межах, як: 1) у деяких статтях Особливої частини КК України час означає продовження (тривалість) якого-небудь діяння; 2) час означає – певний період, в який відбувається що-небудь (тут вирішальне значення має не

сама тривалість діяння, а події, при яких діяння вчиняється); 3) час вчинення кримінального правопорушення – це відрізок часу, в який виконана об'єктивна сторона кримінального правопорушення; 4) час вчинення кримінального правопорушення розуміється як певний часовий період, протягом якого вчинено кримінальне правопорушення, відповідно визначається початком дії (бездіяльності) і їх закінченням, має тривалість, і таким чином, не може співпадати тільки з моментом закінчення кримінального правопорушення; 5) час як конструктивна ознака простого складу кримінального правопорушення; 6) час як кваліфікуюча і особливо кваліфікуюча ознака відповідно таких складів кримінальних правопорушень; 7) час використовується як точне значення і як розуміється зі змісту статті.

Висновки. На підставі викладеного можна запропонувати визначення часу вчинення кримінального правопорушення як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення: «Час вчинення кримінального правопорушення – це певний період (проміжок) або момент, описаний в диспозиції статті Особливої частини КК України, що має кримінально-правове значення, в який відбувається виконання об'єктивної сторони того чи іншого кримінального правопорушення».

Література:

1. Панов М.І. Об'єктивна сторона злочину. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для юрид. вузів і фак. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Х. : Право, 1997. С. 91–116
2. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: монографія. К. : Національна академія управління, 2011 368 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Укладач і голов. ред. В.Т. Бусел. К. : Ірпінь ; ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», Т.-Я. 2004. С. 386-387.
5. Вознюк А.А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. Підприємництво, господарство і право. № 3/2019 р. С. 258-262.
6. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посібник. 4-те вид. перероб. та допов. К. : Алерта, 2016. 364с.
7. Панов М.І. Об'єктивна сторона злочину. Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник для юрид. вузів. і фак. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажа-нова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Х. : Право, 1997. С. 91–116.

8. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.

9. Гришук В.К. Кримінальне право України : Загальна частина : Навч. посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К. : Видавничий Дім «Ін Юре» ; 2006. 568 с.

10. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. 3-тє вид., доп. і переробл. Одеса: Фенікс, 2018. 394 с. .

11. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина загальна. Курс лекцій / За ред. М. Й. Коржанського. К. : Атіка, 2002. 432 с.

12. Бурчак Ф.Г. Объективная сторона преступления ; Ф. Г. Бурчак / Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть общая. – Киев : Наукова думка, 1985. – С. 106–141.

13. Кримінальне право України. Загальна частина : Схеми. Таблиці. Визначення: Навч. Посібник; за ред. Є.Ф. Фесенка. К. : Юрінком Інтер, 2007. 272 с.

14. Бажанов М.І. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник. М. : Юрінком Інтер, 2005. 340с.

15. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Кол. авторів : Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько, та ін. За ред. М.І. Мельника В.Н. Клименка. К. : Юридична думка, 2004. 352с.

16. Блум М.І. Питання боротьби зі злочинністю: вчені записки / М.І. Блум; відп. ред. А. Лієді. Рига : Вид-во Латвійського ун-ту, 1974. Вип. 212. С. 2-15.

17. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. Відомості Верховної ради України. 2001. № 25-26. Ст.131.

18. Музыка А.А. Час вчинення злочину. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», Т.-Я. 2004. С. 386-387.